

A Jelenések könyve

A Jel az Újszövetség legrejtélyesebb könyve. Ez abból is látható, hogy a könyv kánoni volta már az első századokban vita tárgya volt. A 3. század közepén Alexandriai Dénes felismerte a János-evangélium és a Jel közötti stíluskülönbséget, és emiatt úgy értékelte, hogy a Jel szerzője nem lehet János apostol. A könyv kánoni volta megkérdőjelezésének másik oka a Krisztus ezer éves uralmáról szóló rész (20,1-4) volt, mely a millenarista tanítást alapozta meg. A Jel több jelentős 4. századi kánonlistán nem szerepel (Jeruzsálemi Kürillosz - 350, Laodiceai zsinat – 360, Nazianzoszi Gergely). Nyugaton Ágoston, keleten Athanáz hatására fogadják el kánoninak. A II. trullloszi zsinat mondja ki világosan, hogy kánoni könyvről van szó (692), és ezt erősíti meg a trentói zsinat.

A Jel nagy érdeklődést váltott ki a történelem folyamán, titokzatossága állandó ösztönzés volt a megfejtésére, és minden kor a maga történelmét, illetve jövőjét szerette volna kiolvasni belőle.

A SZERZŐSÉG KÉRDÉSE

A könyvet hagyományosan János apostolnak tulajdonították. Ezt a nézetet vallották a 2., ill. 3. században Hierapoliszi Pápiász, Jusztinosz, Szárdeszi Meliton, Alexandriai Kelemen, Lyoni Iréneusz, Hyppolitus, Tertullianus és Órigenész. Azonban a már említett körülmények folytán ez a nézet Alexandriai Dénes óta vita tárgyává lett. Ő hasonlította össze először a különböző jánosi iratokat és felismerte, hogy a Jn és 1Ján rokonságban áll – ezeket János apostolnak tulajdonította, viszont a Jel, mind tárgya, mind stílusa és nyelvezete szempontjából különbözik az előző két írástól, ezért ezt egy János nevű presbiter művének tekintette. A különbségekre később a történeti-kritikai iskola is felfigyelt. A Jn görögsége jó, a könyv magas színvonalú irodalmi alkotásnak tekinthető, ezzel szemben a Jel-ben igen gyakoriak az aramaizmusok és sok a nyelvtani hiba. Műfaj tekintetében a Jel egyedülálló az Újszövetségben. A teológiai hangsúlyok is különböznek. A Jn alap gondolata a megdicsőült Jézusban már megvalósuló eszkatológia, kulcsfogalmai a hit, az igazság; ezzel szemben a Jel a jövőbe tekint, tehát a szó szoros értelmében eszkatologikus, és az említett témák nem szerepelnek benne.

A két írás néhány közötti hasonlóság ellenére ma már kevesen tartják, hogy akár a János evangélium, akár a Jel közvetlenül az apostoltól származna. Amit vélelmezni lehet, az a tág „jánosi” szerzőség, egy iskola alkotása értelmében. Ez viszont nem érinti a kanonicitás kérdését.

A könyv megírásának ideje és célja

A Jelenések könyve válságos helyzetben íródott. Az egyháznak meg kellett küzdenie a belső problémákkal: a hit gyengülésével, a kezdeti lelkesedés megfogyatkozásával („*Van egy kifogásom ellened, az, hogy kezdeti szeretetedtől eltértél*” – 2,4), az eretnekségek jelentkezésével (2,6.15). De ennél súlyosabb kérdéseket vetett fel a keresztények üldözése, mely több kisázsiai egyházban (Efezusban, Pergamonban) már elkezdődött, másutt várható volt (Szmirna). Valószínű, hogy a könyvben említett üldözések több császár uralkodásához kapcsolódnak, Néróval kezdve, de leginkább Domitianus (81-96) idejére jellemzők, mert ő követelte meg leghatározottabban istenként való imádását. A könyvben több utalást találunk Rómára: a tengeri vadállat, akit imádni kell – utalás Róma tengeri hatalmára (azon túl, hogy a tenger az Isten-ellenes, gonosz erők szimbóluma), és Róma istennő kultuszára, Babilon, mint a Jeruzsálemet leromboló hatalom, a parázna, mely megittasodott a szentek véréből (17,6), a

vadállat hét feje („A hét fej hét hegyet jelent, az asszony ezeken ül.” 17,9), mely emlékeztet a hét halmon épült Rómára.

A szenvedések, az üldözések közepette a keresztényekben felmerült a kérdés: hol van a győztes Krisztus, aki megígérte, hogy övéivel marad és legyőzi a világot? A szerző ilyen körülmények között (valószínű 90-96 táján) írja meg művét, hogy megerősítést és vigasztalást nyújtson. Krisztus végső győzelme biztos, minden – az idő, a történelem, az ember – az ő kezében van. Érdemes kitartani, mert hűséges szolgálait a mennyei Jeruzsálemba, az Istennel való közösségbe hívja.

MŰFAJOK

A könyv helyes értelmezése érdekében alapvetően fontos az irodalmi műfajok tisztázása. Műfaj szempontjából a Jel egyedülálló az Újszövetségben, de hasonló írásokat találhatunk az Ószövetségben (a legjellemzőbb a Kr.e. 2. században íródott Dán, de már Eznél megtaláljuk a születő apokaliptika jegyeit), a zsidó és a keresztény apokrifekben.

A Jelenések könyvében több műfajt lehet felismerni. A legfontosabb az apokalipszis, de a Jel egyben prófétai könyv is, azonkívül vannak a levélirodalomhoz tartozó (vagy azt utánzó), a dráma sajátosságait viselő, valamint liturgikus részek.

1. Apokalipszis

A könyv görög címe Ἀποκάλυψις Ἰωαννοῦ (János apokalipszise). Ez a felirat későbbi eredetű. A könyv kezdő szavai: Ἀποκάλυψις Ἰησοῦ Χριστοῦ (Jézus Krisztus apokalipszise). Az apokalipszis jelentése szó szerint lepel / fátyol lehullása, leleplezés, tehát rejtett dolgok feltárásáról van szó. Vallásos jelentése kinyilatkoztatás. A „Jézus Krisztus apokalipszise” felirat azt jelenti, hogy Jézus a kinyilatkoztatás adója, de egyben tárgya is.

A műfaj az Ószövetségben a fogság utáni időre jellemző. Tartalmi elemeit tekintve sajátos történelemszemlélet és bizonyos mértékig dualista világkép érvényesül benne. Alap gondolata, hogy a történelem eseményei mögött a gonosz erők harca zajlik Isten és a hozzá tartozók ellen. Az apokalipszis leginkább az üldözések idején íródik, és alapvető célja az érthetetlen, fájdalmas események magyarázata. Pl. Dániel könyve a 2. sz. második felében IV. Antiochosz Epiphánész által elindított erőszakos hellenizálás, a vele kapcsolatos zsidóüldözés és az általa kiváltott Makkabeus-lázadás idején született. A szerző az üldözött csoport tagja, ezért is rejtőzik álnév alá – a múlt jeles személyiségei, prófétái neve alatt ír – illetve ezért használ titokzatos képeket. A jelen eseményeket tehát úgy mutatja be, mint régmúlt próféciaák beteljesedését (*vaticinia in eventu*). A jelen világ küzdelmeit és üldözéseit értelmezve vigasztalást és bátorítást akar nyújtani az üldözötteknek, és kitartásra biztatja őket, hiszen Isten a történelem Ura, aki övéit nem hagyja magára. A végső szó Istené, aki a történelmet és az egyéni életet beteljesíti. Az apokalipszis eszkatologikus irányultságú, a végső idők mennyei nagy harcáról, ennek földi tükröződéséről és Isten győzelméről szól. Itt meg kell azonban jegyezni, hogy a keresztény eszkatológia különbözik a zsidó szemlélettől. A zsidó gondolkodásban az élet horizontja erőteljesen evilági. Ez a megállapítás nem helytelenítés, mert az evilági lét és Isten történelemformáló ereje nem lehet jelentéktelen a kereszténység számára sem. A végső nap, a nagy nap, az Úr napja nem a történelmen túl van, hanem az a nap, amelyen Jahve hatalommal végérvényesen közbelép, megmenti a hozzá hűségeseket, és ítéletet tart a gonoszokon – ezek többnyire, bár nem mindig a pogány népek. (Az említett sajátosság miatt kérdés, hogy mennyire beszélhetünk zsidó eszkatológiáról.) A kereszténység az ítéletet, a jutalmazást és büntetést az idő, a történelem záró jelenetének tekinteti, és Isten végső győzelmét, valamint övéi sorsának beteljesedését inkább az evilágon,

a történelmen túlra helyezi. A keresztény apokalipszis bizonyos mértékig egyetemesebb szemléletet tükröz. Mindenképpen az evilági és a túlvilági perspektíva kiegészíti egymást

Az apokaliptikus irodalom történelem-értelmezésének másik sajátossága a determinizmus: Isten előre meghatározza az események folyását, minden az ő terve szerint történik.

A stilisztikai sajátosságok szempontjából az apokalipszis egy elbeszélő keretbe épül – ez mondja el a kinyilatkoztatás hogyanját. A kinyilatkoztatás közvetve történik, epifániák, látomások, szózatok, szent könyvek megnyitása által. A kinyilatkoztatást mennyei lények közvetítik, ők magyarázzák a kijelentés tartalmát. A kinyilatkoztatás tartalmát egyrészt a világmindenség titkai képezik (égitestek természete, járása, az időjárás, a naptár – ez a Jel-t kevésbé foglalkoztatja), másrészt a történelem, az emberi közösség életének eseményei. A másik jelentős stilisztikai sajátosság a szimbolizmus. Ezt a szerző és csoportja nehéz helyzete is megköveteli, de a szimbólumok ilyen bőséges használata leginkább azzal magyarázható, hogy azok erőteljesen szemléltetik a közölt kinyilatkoztatás kimondhatatlan titok jellegét. A személyeknek, a test részeinek, az állatoknak, növényeknek, tárgyaknak, színeknek és nem utolsósorban a számoknak szimbolikus értelme van. Ezek jelentése néha nyilvánvaló, máskor pedig – és ezt nem lenne szabad elfelejteni - nagyon nehezen tudjuk megállapítani, mivel nem ismerjük már a címzett közösség kulturális-történelmi helyzetének minden vonatkozását. Ez a szempont óvatosságra int, mert hajlamosak lehetünk korunk eseményeit, képeit, szimbólumvilágát belemagyarázni a könyvbe, és ezáltal olyan magyarázatot (ki)találni, amely meglehetősen messze áll a szerző szándékától. A gyakoribb szimbólumok: az asszony – város vagy nép; a szem – ismeret; a fehér haj – örökkévalóság; a kard – Isten szava vagy az ítélet; a harsona – mennyei hang, méltóság, tekintély, a végítélet jelzése; a szárnyak – gyorsaság, készség; a szarvak – hatalom; a pálma – vértanúság; a tenger – a káosz, az Isten ellenes hatalom, gonosz elem; az aratás és a szüret az ítélet képe. A számok közül a 7 a teljesség, a 4 a világ (a világ négy sarka), a 12 a választott nép, Izrael tizenkét törzse vagy a 12 apostol, a 144000 (12x12000) Isten választott népének teljessége (nagyon nagy szám, teljesség és nem lehatároltság értelmében), 1260 nap=42 hónap=3,5 év a 7-es fele, negatív, aránylag hosszú, de véges időszak, az üldözés ideje.

A Jel az Újszövetség tipikus apokaliptikus könyve, mégis néhány különbséget is találunk az Ószövetség hasonló műfajú írásaival szemben. A szerző megnevezi magát, tartózkodásának helyét és körülményeit. Ma már nem tartható, hogy a könyv szerzője János apostol, amiből következik, hogy a szerző álnév alatt ír, az apostol tekintélyére támaszkodva. A legjelentősebb sajátosság a történelem Krisztusra irányultsága. A római birodalom keresztény-ellenes harca valójában nem más, mint a Sátán Isten-ellenes küzdelmének tükröződése, de a kimenetel biztos: Krisztus győzelme. Ő az, aki elvezeti a hozzá hűségeseket a teljességre, új eget és új földet, a mennyei Jeruzsálemet ajándékozva nekik.

A források tekintetében a Jel sokat merített az Ószövetségből. Sokszor szembetűnő a hasonlóság. A felhasznált források kivált Dán és Ez, de a könyv Iz, Zak, Jer, a Zsolt és Kiv könyvéből is merít.

2. Prófétai műfaj

Több érv szól amellett, hogy a Jel-ben a profétai irodalom jegyei is felismerhetők. A könyv több helyén kifejezetten arról olvashatunk, hogy proféciáról van szó: 1,3; 22,7.10.18-19. János küldetését és megbízását látomásban kapja, akárcsak az Ószövetség profétái. Küldetése másik sajátos profétai vonása, hogy Isten szavát hallja, és azt kell hirdetnie. Számos fenyegető/ítélet- vagy üdvösségprófécia olvasható a könyvben. A profétálás nemcsak az Ószövetség sajátossága, hanem az ősegyházban is lényeges karizmának tekintették; ez

tűnik ki az 1Kor 12. és 14. fejezeteiből, az ApCsel 21,9-ből, 1Tim 1,18-ból), de a Didaché 11-13-ból is.

„Van, aki csodatevő hatalmat kap, van, akinek a prófétálásnak vagy a szellemek elbírálásának képessége jut osztályrészül. [...]” (1Kor 12,10).

„Aki az elragadtatás nyelvén szól, csak a maga lelki épülését szolgálja, aki azonban prófétál, az Egyházat építi vele. Szeretném, ha mindnyájan szólnátok az elragadtatás nyelvén, de még inkább azt, hogy prófétálatok, hiszen aki prófétál, az nagyobb annál, mint aki az elragadtatás nyelvén szól, hacsak szavait meg nem magyarázza, hogy az Egyház is épüljön rajta.” (1Kor 14,4-5)

„Másnap folytattuk utunkat, és Cezáreába értünk. Itt betértünk Fülöp evangélistának, a hét közül az egyik diakónusnak a házába, és nála szálltunk meg. Fülöpnek volt négy prófétáló tehetséggel megáldott lánya, akik szüzek voltak” (ApCsel 21,8-9).

„Lelkentre kötöm, Timóteus fiam, hogy a rólad szóló korábbi prófétai szavak értelmében a jó harcot vívd meg bizalommal.” (1Tim 1,18)

A hét egyháznak szóló levél is tartalmát tekintve, de bizonyos formai jegyekből alapján is gyakorlatilag prófécia. A megbízatást adó felszólításával kezdődnek. „Így szól, aki... Írd föl, amit láttál.”(1,19). Ezt követi az üzenet, amely dicséret és biztatás, vagy fenyegetés és ítélet lehet, majd a zárás, mely a szózat megerősítését és az elfogadás jelentőségét, valamint egy ígéretet tartalmaz („Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak: A győztesen nem vesz erőt a második halál.” 2,11).

A levelek üdvösség- és ítéletprófeciát tartalmaznak:

Ítéletprófécia: „Az efezusi egyház angyalának **ezt írd: Aki** a hét csillagot jobbában tartja, s aki a hét arany gyertyatartó közt jár, **a következőket mondja:** Tudok tetteidről, fáradozásaidról és kitérőidről. [...] De van egy kifogásom ellened, az, hogy kezdeti szeretetedtől eltértél. **Gondold meg, honnan sülyedtél ide! Térj meg, és térj vissza** korábbi cselekedeteidhez! Mert elmegegyek és **elmozdítom helyéről gyertyatartódat, ha nem tartasz bűnbánatot.** (2,2-5).

Üdvösségprófécia: „A szmirnai egyház angyalának **ezt írd: Ezt mondja az** első és utolsó, **aki** halott volt, de életre kelt: Tudok szorongatásaidról, arról, hogy szegény vagy, de valójában mégis gazdag. Tudom, hogy gyaláznak, akik zsidónak vallják magukat, noha nem azok, hanem a sátán zsinagógája. **Ne félj** a rád váró szenvedésektől! A sátán néhányotokat fogságba vet, hogy próbára tegyen benneteket. Megpróbáltatásotok tíz napig tart. Légy hú mindhalálig, és neked adom az élet koszorúját. (2,8-10).

3. Levélirodalom

A Jel 1,4-5a a levélirodalomból ismert bevezető formulát tartalmaz, mely magában foglalja a küldő, a címzett nevét, és az üdvözlést. „János a hét ázsiai egyháznak. Kegyelem és békesség nektek attól, aki van, aki volt és aki eljő, meg a hét lélektől, aki trónja előtt áll, és Jézus Krisztustól, a hűséges tanútól, a halottak elsőszülöttétől és a föld királyainak fejedelmétől!” Ezt a levelekben rendszerint – a Jel-től eltérően – áldás vagy hálaadás követi. Itt ez elmarad, s helyette doxológia (tehát egy liturgikus formula) áll: „Ő szeret minket, vérével megváltott bűneinktől, s Atyjának, az Istennek országává és papjaivá tett bennünket. Övé a dicsőség és a hatalom örökkön-örökké! Amen” - 1,6, ami azonban más autentikus levélben is megtalálható, pl. a Gal 1,5-ben.

A könyv zárórésze is – az áldás - megfelel a levelek befejezésének. Adela Yarbro Collins szerint a levélforma tulajdonképpen boríték, mely az apokalipszist tartalmazza. A forma alkalmazása összefügg egyrészt gyakorlati hasznával – a száműzetésben a szerző így éri el híveit, másrészt Pál óta ennek az irodalmi formának a keresztény irodalomban is tekintélye volt, hiszen így ír Római Kelemen, Antióchiai Ignác, Szmirnai Polikárp is. Egy másik példa az apokalipszis és a levélforma ötvöződésére az apokrif 2Bár.

4. Dráma

A dráma olyan irodalmi műfaj, amelyben a nézők szeme előtt bontakozik ki a történet, a szereplők játéka által. Ezzel szemben viszont a Jel nagy része elbeszélés. Ennek ellenére bizonyos hasonlóságokat is ki lehet mutatni. A görög tragédia komoly témát dolgoz fel; felépítés szempontjából a jeleneteket, melyek kibontakoztatják a tárgyat, időnként a kórus közbelépése szakítja meg rövid recitált ének formájában. Arisztotelész szerint a tragédia célja a szánalom és a rettegés érzésének felkeltése, az élményszerű átélés és megrendülés általi megtisztulás, a katarzis. Ha a Jel-t vizsgáljuk, láthatjuk, hogy a drámához hasonló hatást vált ki az olvasóból, félelmet a bűnösökre váró rettenetes sors miatt, és ezzel kitartásra ösztönöz a szenvedések, az üldözések közepette. A szerkezet szempontjából a könyvben időnként megfigyelhetjük a „szereplők” cselekvését, például a mennyei udvarról szóló látomásban, amelybe beépül az angyalok, a vének és az élőlények dicsérő éneke Istennek és a Báránynak (Jel 4-5). Hasonló szerkezettel többször találkozunk a könyvben.

SZERKEZET

A könyvben fontos szerepet tölt be a 7-es szám.

- I. Bevezető: felirat, a könyv leírása, bevezető látomás
- II. Levél a hét egyházhoz.
- III. Az eszkatologikus jövő:
 1. A mennyei udvar; a hét pecsétes könyvtekercs (az első négy pecsét feltörésekor a négy lovas; 5.- a vértanúk, 6. – jelek; / közjáték: a választottak; / 7. – a hét harsona előrejelzése, a szentek imádsága)
 2. A hét harsona (1-4: elpusztul a föld, a tenger, a folyók, a csillagok egyharmada; 5. – sáskák; 6. – elpusztul az emberek egyharmada; / közjáték: a látnok lenyeli a könyvet és megméri a templomot, két tanú prófétál, megölik, feltámadnak; / 7. – Isten győzelmét ünneplik a mennyben)
 3. A Sárkány és a Bárány: a napba öltözött asszony, aki gyermeket vár és megmenekül a Sárkánytól; Mihály győzelme a Sárkány fölött; a két vadállat; a Bárány és kísérete a Sion hegyén; Babilon bukásának megjövendölése; az Emberfia elrendeli az aratást és szüreti prést.
 4. A hét csésze (csapások, melyek az egyiptomi csapásokra emlékeztetnek).
 5. Ítélet Babilon, a parázna asszony fölött; Babilon pusztulása, örömujjongás a mennyben
 6. Krisztus eljövetele, ezeréves uralma, a végső győzelem a sátán, a bűn és a halál fölött; a holtak feltámadása és az ítélet.
 7. Új ég és új föld; a mennyei Jeruzsálem
- IV. Befejezés: a látomások megerősítése; vágyakozás az Úr eljövetele után; áldás.

JÁNOS MEGHÍVÁSA (1,9-19)

A látnok megnevezi magát. A szerző János apostol tekintélyére hivatkozva írja meg a meghívást és ezzel hitelesíti mondanivalóját. A személyes hangvétel a prófétai meghívásokra emlékeztet.

„a királyságban és a türelmes várásban testvéretek Jézusban, és az üldöztetésben társatok” – a látók utal a keresztényeket ért szenvedésekre, üldözésre, az ezekben tanúsított kitartásra. A királyság (βασιλεία) Isten országa / Jézusban megvalósuló uralma, a keresztény hit központi eseménye. A türelmes várás a szenvedések ellenére való kitartásra utal, valamint a paruzia közelre várására

Patmosz – kis sziget Milétozzsal szemközt

Kényszerű patmoszi tartózkodásának oka Jézusba vetett hite, az erről szóló tanúságtétel: **„az Isten szava miatt, és Jézus tanúságtétele miatt (dia.)”**.

„Az Úr napján (ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ) elragadtatásba estem.” A látomás vasárnap történik. Az első század végén íródott könyv magától értetődően beszél az Úr napjáról. A látomás és a szózat (amely itt együtt alkotja az epifániát) a kinyilatkoztatás eszköze.

„Hátam mögül, mint valami harsona, megszólalt egy hang”: a harsona a teofánia jelzése (Kiv 19,16.19), valamint a végidők jele (Mt 24,31; 1Tessz 4,16)

„Amit látsz, írd le egy könyvbe, és küldd el a hét egyháznak”: a próféta megbízáshoz hasonlít, a különbségek a szerző helyzetéből, helyhez kötöttségéből adódnak. (A „menj, és mondd meg” helyett: „írd le és küldd el”).

Efezus, Szmirna, Pergamon, Tiatira, Szárdesz, Filadelfia, Laodicea – hét kisázsiai város, egy körút állomásai (talán a körleveleknek is ez volt az útvonala). A legjelentősebb Efesus. A várost Kr. e. 2500 táján alapították. A Jel megírása idején Asia római tartomány fővárosa, és 250000–400000 lakosa van. A világ hét csodájának egyike, Artemisz temploma volt a város ékessége. Keresztény szempontból igen fontos központ volt, ugyanis Pál itt tartózkodott mintegy három évig (kb. 54-57), harmadik missziós útján. A hagyomány szerint ez volt János működésének is a központja. Ma török város, neve, Haya Soulouk (Szent Teológus) János emlékét őrzi.

„hét arany gyertyatartót láttam” – az 1,20 szerint a gyertyatartó az egyház megszemélyesítője, jelképe.

„a gyertyatartók közt pedig az Emberfiához hasonlót.”

A megjelenő és megbízást adó titokzatos alak leírása lényegében a Dán 10-ben szereplő Emberfia leírását követi.

A szöveg szerint ember fiához hasonlót, tehát embert, de az olvasó számára világos, hogy nem egyszerű emberről van szó, hiszen a látomás a Dán 7,13-14-re utal, az Emberfiára, akiben Jézus idejében messiási személyt, eszkatologikus közvetítőt láttak. Az evangéliumok ezt a címet Jézusra vonatkoztatták.

„Bokáig érő ruhát viselt, aranyöv övezte mellét.” – öltözete a Dán 10,5-ben szereplő Emberfiára emlékeztet.

„Feje és haja fehér volt, mint a hófehér gyapjú” – a fehér haj az örökkévalóság jelképe; a leírás most már az Ősöreget idézi fel, tehát az Emberfiához hasonló egyben isteni vonásokkal bír.

„szeme, mint a lobogó tűz” – tekintete áthatol mindenben, nincs előtte semmi titok (a leírás elemeit ld. Dán 7,9 és 10,6-ban)

„lába, mint a kohóban izzó sárgaréz” – hasonlót olvashatunk a titokzatos személyről – valószínű az Emberfiáról, – aki Dánielnek megjelenik látomásában (10,6). A szöveg egy másik helyre is emlékeztet: a Dán 2,33-ban leírt szobor lábához képest, mely vas és agyag keveréke, itt a szilárdságot és a tüzes fényességet látjuk.

„hangja, mint a nagy vizek zúgása” – Ez 1,24, vö. Dán 10,6; a hatalmas hang a tekintély, az erő, a méltóság kifejezője.

„Jobbjában hét csillagot tartott” – a hét csillag az 1,20 szerint a hét egyház angyala: az egyházak megszemélyesítői, mennyei védnökei, esetleg püspökei.

„szájából kétélű hegyes kard tört elő” – az Ebed Jahvéról szóló második énekben olvashatjuk: „Olyanná tette szájamat, mint az éles kard” (Iz 49,2). A szájban levő éles kard

Isten szava, mely ellenállhatatlan erővel rendelkezik és behatol az ember bensejébe. „Az Isten szava ugyanis eleven, átható és minden kétélű kardnál élesebb, behatol a lélek és szellem, az íz és a velő gyökeréig, megítéli a szív gondolatait és érzéseit.” (Zsid 4,12)

„**arca pedig olyan volt, mint a teljes erejében ragyogó nap**” – a dicsőség, az isteni világ ragyogása.

„**Ne félj! Én vagyok az első és az utolsó és az élő**” Az első: mindennek a forrása; az utolsó: mindennek a beteljesítője; az első és az utolsó merizmus, jelentése: az örökkévaló.

„**Meghaltam, s íme, mégis élek, örökké. Nálam vannak a halálnak és az alvilágnak a kulcsai.**” – most világossá válik, hogy akit a látnok megtapasztal nem más, mint a feltámadt Krisztus.

„**Írd le hát, amit láttál, a jelent és ami ezután történik.**” – a Jel-ben leírt események nem az emberi időnek felelnek meg. Együtt van a múlt, a jelen és a jövő tapasztalata. Elhangzik a küldés.

LEVÉL AZ EFEZUSI EGYHÁZNAK (2,1-7)

A hét levél tulajdonképpen prófétai üzenet, tartalmát és formáját tekintve.

„Az efezusi egyház angyalának ezt írta: **Aki a hét csillagot jobbában tartja, s aki a hét arany gyertyatartó közt jár, a következőket mondja:**”

A „menj, mondd meg N-nek, ezt mondja az Úr” klasszikus ószövetségi formula helyett itt azt olvassuk: „írd, ezt mondja aki...”, majd a bevezető látomásban leírt jelzőkre történik hivatkozás. Tehát a kinyilatkoztatás forrása, és egyben a küldő, a megbízó a feltámadt Úr. Az üzenet elismerést, intést és buzdítást tartalmaz. (A legpozitívabb képet a szmirnai és a philadelphiai egyházzal kapjuk)

„**Tudok tetteidről, fáradozásaidról és kitartásodról. Tudom, hogy nem tűröd a gonoszokat: próbára tetted, akik apostolnak mondják magukat, noha nem azok, és hazugnak találtad őket. Hűséges is vagy, szenvedtél a nevemért, és nem fáradtál bele. De van egy kifogásom ellened, az, hogy kezdeti szeretetedtől eltértél. Gondold meg, honnan süllyedtél ide! Térj meg, és térj vissza korábbi cselekedeteidhez! Mert elmegyek és elmozdítom helyéről gyertyatartódat, ha nem tartasz bűnbánatot. Azt viszont, hogy gyűlölöd a nikolaiták tetteit, a javadra lehet írni - én is gyűlölöm őket.**”

Efezusban már volt keresztényüldözés, és a közösség tagjai kitartottak a megpróbáltatásban. Az elismerés másik oka, hogy az egyházban fellépő tévtanítókat nem követte („akik apostolnak mondják magukat, noha nem azok”). Azonban a kezdeti lelkesedés, az első szeretet kezd kihűlni. A nikolaiták valamilyen gnosztikus tévtanítást képviseltek, Pergamonban is gondot okoztak. Bálaám moabita próféta volt, aki azt a feladatot kapta, hogy átkozza meg a választott népet (Szám 24), ezért a Jel szerzője az istenellenes pogány hatalom, és a pogány kultusz szimbólumát látja benne. Itt Bálaám a próféta követői, annak alapján, amit a 2,14-15 mond róluk olyan keresztények, akik részt vesznek a bálványisteneknek rendezett pogány áldozati lakomákon, erre utal a paráználkodás is, ami már az Ószövetségben a bálványimádás kifejezője. Ezzel a kérdéssel Pál is foglalkozott az 1Kor 6; 8; 10 fejezetben és a Róm 14-ben. Figyelemre méltó, hogy a gyűlölet nem a nikolaitákra irányul, hanem a nikolaiták tetteire.

Minden levél ígérettel zárul, mely a hűségre ösztönöz, és a Jel 21-22-ben kibontakozó üdvösséget elővételezi.

„Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak: A győztesnek az élet fájáról adok enni, amely az Isten paradicsomában van.”

Az élet fája a paradicsomban (Ter 2,9) az ember örök életre vonatkozó, eljátszott vágyát jelképezte. Ezékielnél a bőven termő fa a fogság utáni megújult élet és Istennel való közösség képe („A folyó mentén, mindkét parton mindenfajta gyümölcsfa nő, amelyeknek lombja nem hull le, s gyümölcse nem fogy el: minden hónapban friss gyümölcsöt hoznak, mert vizük a szentélyből fakad. Gyümölcsük eledelül, lombjuk pedig orvosságul szolgál.” 47,12) A kép visszatér majd a Jel 22,2-ben.

LÁTOMÁS A MENNYEI UDVARRÓL. HÓDOLAT ISTEN ÉS A BÁRÁNY ELŐTT (4-5 fejj.)

A mennyei udvarról szóló látomás nagyon sokat merít az Ószövetség teofánialeírásaiból, különösen Izajás és Ezékiel meghívástörténetéből (Iz 6; Ez 1-2), valamint Dán látomásából (7: az Ősöreg és az Emberfia), és a Kiv 19-ből. Megjelenik a mennyei udvarról szóló elgondolás, amely megtalálható az 1Kir 22,19; Jób 1,6; 2,1-ben és másutt.

¹ Ezek után láttam, hogy egyszer csak kapu nyílt az égen, és az előbbi hang, amelyet olyannak hallottam, mintha harsona szólt volna hozzám, folytatta: „Gyere fel ide, és megmutatok neked mindent, aminek ezek után történnie kell.”

A látnok arra kap meghívást, hogy „felmenjen” Istenhez, azaz, hogy Isten szemszögéből lássa az eseményeket

² Nyomban elragadtatásba estem a Lélekben: És íme, trónt állítottak fel a mennyben és a trónon ült valaki. ³ Az ott ülő tekintete jáspishoz és kárneolhoz hasonlított, és smaragdhoz hasonló szivárvány trónja körül.

A trónon ülőt, Istent, akárcsak az ószövetségi teofániák esetében a látnok nem írja le, hanem az őt körülvevő ragyogásról beszél. A látomás összhatása a szépség, a derű, a békesség (szivárvány).

⁴ A trón körül huszonnégy szék, a székeken huszonnégy vén ült, fehér ruhába öltözve, a fejükön aranykoszorú. - valószínű a 12 pátriárka és a 12 apostol, tehát az Ó- és az Újszövetség, Izrael és az egyház együtt, a teljes választott nép. A vének (presbiterek) kezében csésze, amelyben a szentek imádságait mutatják be, és részt vesznek a mennyei liturgiában, a hódolatban, ezért lehet kultikus funkciójuk. De valószínűbb, hogy egyszerűen a megdicsőült, kitartó hitük miatt tekintélynek örvendő keresztények jelképezik, ugyanis a megdicsőültek azért adnak hálát, mivel a Bárány papi népévé lettek (5,10).

⁵ A trónból zengő, mennydörgő villámok csapkodtak – vö. Iz 6, Kiv 19, Ez 1–2.

A trón előtt hét lobogó fátyla lángolt: Isten hét szelleme. – vö. Zak 4,10, talán Isten parancsait teljesítő szolgálói / angyalai (a patrisztikus szerzők itt a Szentleket látják).

⁶ A trón előtt kristályként csillogó üvegtenger – az ókori világnézet szerint az ég lentről nézve szilárd boltozat, mely elválasztja a felső és az alsó vizeket. Ha azonban felülről nézzük üvegtenger. Isten szemszögéből nézve a valóság másként néz ki. Az üveg/kristály tenger a szilárdságot, a biztonságot is sugallja, a káosszal ellentétesen.

A négy élőlény hasonló az Ez-nél szereplő élőlényekhez, melyek a Babilonból ismert, a paloták kapuit és a király védelmét szolgáló kerubokhoz hasonlítottak, és akiket Ez Isten

udvartartásához sorol. Más meglátás szerint a négy élőlény a teremtett világot jelképezi: a vadállatok (oroszlán), háziállatok (bika), ember, madarak (sas) együttessel. (Lyoni Irenaeus a 2. században az evangélisták szimbólumainak tekinti: az oroszlán Márk, az ember Máté, az ökör Lukács, a sas János jelképévé válik.)

Az élőlények a mennyei liturgiát zengik (vö. Iz 6): a háromszor szentet, és háromszor hangzik el a dicsőítés („méltó vagy...”) Istennek és a Báránynak. Valamennyien, élőlények és vének Istent dicsérik a teremtés műve miatt:

11 „Méltó vagy, Urunk és Istenünk, hogy tiéd legyen a dicsőség, a tisztelet és a hatalom, mert te teremtetted a mindenséget, akaratod hívott létre és teremtett mindent.”

A látomás második része a Jel 5-ben kezdődik, a Bárány megjelenésével.

„1 A trónon ülő jobbjaiban egy kívül-belül teleírt könyvtekercset láttam, amely hét pecséttel volt lepecsételve.”

A lepecsételt könyvtekercs titkos irat, mely a jövő, a végső idők eseményeit tartalmazza (vö. Dán 10,14.21; 12,1.4). Az Isten szempontjából a könyv a világ célra irányítását jelenti, az események folyását, vagy az üdvözülők nevét tartalmazza (az élet könyve), az ember számára az események értelmét tartalmazza. Ezékiel meghívásában olvashatunk arról, hogy a prófétának le kell nyelnie, vagyis egészen magáévá kell tennie az Isten üzenetét tartalmazó könyvtekercset (2,9-10). (Ld. még Iz 29,11). A pecsét hozzáférhetetlenné teszi tartalmát (vö. Dán 12,4), ezért senki sem képes kinyitni – sem a mennyei lények („az égben”), sem az emberek („a földön”), sem az alvilág lakói. Olyan titkokról van tehát szó, amelyeket senki sem ismerhet, ez magyarázza a látók szomorúságát.

5 Ekkor a vének közül az egyik így szólt hozzám: Ne sírj! Íme, győzött az oroszlán Júda törzséből, Dávid sarja. Ő majd kinyitja a könyvet, feltöri hét pecsétjét. 6 Most azt láttam, hogy a trón és a négy élőlény és a huszonnég vén között ott áll a Bárány, mintha leölték volna. Hét szarva volt és hét szeme - ezek az Isten hét szelleme, akiknek küldetésük az egész földre szól. 7 (A Bárány) odament, és átvette a trónon ülő jobbjaiból a könyvet.

Több messiási cím és több jelző fedi fel annak a kilétét, aki egyedül képes és méltó arra, hogy Isten titkait feltárja az emberek és a mennyei világ előtt.

Az oroszlán Jákob kedvelt fiának, Júdának, és egyben a déli országrésznek a szimbóluma, jelzi, hogy ő van megbízva az uralommal. A Ter 49-ben foglalt jóvendölések nyilván későbbiek mint a pátriárkák kora, és a már bekövetkezett eseményekről írnak. Júda elsőbbségét, a dávidi királyság jelentőségét emelik ki: „Fiatallal oroszlán lesz Júda, s a zsákmánytól kelsz fel, fiam. Azután elnyújtózkodik, s úgy fekszik ott, mint egy oroszlán, mint egy nőstényoroszlán. Ki ingerelné? Nem tűnik el a jel Júdától, sem a királyi pálca a lábától, amíg le nem róják neki az adót, és a népek nem engedelmeskednek neki” (Ter 49, 9-10). A királyi messiás képe ez. Ugyanezt sugallja a Dávid sarja cím (vö. Iz 11,1).

A Bárány: az Ószövetségben a bárány az áldozati állat, amelynek vére megmenti a zsidókat a legszörnyűbb csapástól. A prófétai irodalomban a bárány a szenvedő igaz szimbóluma. Jeremiás saját, Isten ügye miatti szenvedését hasonlítja a bárány sorsához. („Én meg olyan voltam, mint a szelíd bárány, amelyet vágóhídra hurcolnak; nem tudtam, hogy terveket koholnak ellenem, mondván: Pusztítsuk el a fát, ereje teljében vágjuk ki az élők földjéről, úgyhogy még a nevét se emlegessék többé”: Jer 11,19.) Az Újszövetség Messiás-képére a Jahve Szolgájáról szóló negyedik ének volt talán a legnagyobb hatással: „Mi mindnyájan, mint a juhok, tévelyegtünk, ki-ki a maga útjára tért, és az Úr mégis az ő vállára rakta mindnyájunk gonoszságát. Megkínózták, s ő alázattal elviselte, nem nyitotta ki a száját.

Mint a juh, amelyet leölni visznek, vagy amint a bárány elnémul nyírója előtt, ő sem nyitotta ki a száját. [...] Igen, kitepték az élők földjéből, és bűneink miatt halállal sújtották (Iz 53,6-8). Ezért nevezi Jézust a János-evangélium Isten Bárányának (1,36). Jézus a Bárány, vagyis a szenvedő, önmagát feláldozó Messiás. A Jel az *ἀρνίου* (bárányka) szót használja, talán azért, hogy a két ellentétes kép szembeállításával emelje ki Krisztus szelidségét és feltámadásában megnyilvánuló győzelmét.

Állt, mintegy leölve: a meghalt, de feltámadt Krisztusról van szó, aki feltámadva is magán hordja önazonosságát meghatározó szenvedésének jelét.

A hét szarv a hatalom teljességét, a hét szem az ismeret teljességét jelenti. Egyedül a feltámadt Krisztus képes kinyilatkoztatni Istent és az ő terveit.

A látomás második jelenetében valamennyi teremtmény a Bárányt dicséri a megváltás műve miatt:

Méltó vagy, hogy átvedd a könyvet és feltörd pecsétjeit, mert megöltek, és véreddel megváltottad (az embereket) Istennek, minden nyelvből, népből és nemzetből.

A BÁRÁNY FELTÖRI A PECSÉTEKET. A VÁLASZTOTTAK (6-7 FEJ.)

Az első négy pecsét feltörése után négy lovas jelenik meg; az ötödiknél a vértanúk lelkei igazságtételért kiáltanak, a hatodik feltörése után földrengés és nagy pusztulás következik be az igazak megölése miatt. A hatodik és a hetedik pecsét között a közjáték a választottakról szól. A hetedik pecsét jelzi a hét harsonát, amely az egyiptomi csapásokhoz hasonló eseményeket hirdet meg.

1 Ekkor láttam, hogy a Bárány feltörte a hét pecsét közül az egyiket, és hallottam, hogy a négy élőlény közül az egyik mennydörgő hangon szólt: „Jöjj!” 2 Erre a szemem előtt egy fehér ló jelent meg. A lovasnak íja volt. Koszorút nyújtottak át neki, s ő diadalmasan kivonult, hogy győzelmet arasson.

A fehér lovon érkező, íjjal harcoló, győztes lovas a pártusokat jelenti, a perzsa birodalom utódait, Róma legveszélyesebb keleti ellenfelét. A Jel, úgy néz ki, örömmel fogadja közeledtét (Kr. u. 62-ben a pártusok döntő győzelmet arattak a római csapatokkal szemben, és a birodalom kisázsiai tartományait folyamatosan fenyegették).

A vörös lovon érkező, aki „hatalmat kapott, hogy megbontsa a földön a békét, hadd gyilkolják egymást az emberek; hosszú kardot adtak neki” a háború megtestesítője. (Takács Gy. az első három lovasban a megromlott társadalom főbb képviselőit látja: a katonát, a hivatalnokot /ő viseli a kardot, azaz a közigazgatási hatalom birtokosa, és tevékenységével békétlenséget, tehát háborúságot okoz /, illetve a kereskedőt).

A harmadik pecsét feltörése után előjön az éhínség. „Ekkor fekete lovat láttam, lovasa mérleget tartott a kezében. (...) „Egy mérő búza egy dénár, három mérő árpa egy dénár. De az olajat és a bort ne bánts! ” Az alapvető élelmiszer igen drága, míg a luxuscikknek számító olaj és bor hozzáférhető marad, ami viszont a szegény emberek nyomorúságán nem segít. Cicero szerint rendes körülmények közt egy dénárért 12 mérő búzát vagy 24 mérő gyengébb gabonát lehetett vásárolni (ide tartozik az árpa)¹. Ez azt jelenti, hogy a csapás idején 8-12-szeresére nőtt az alapvető élelmiszer ára, és ez éppen a legszegényebbeket érintette.

A negyedik pecsét feltörését a halál követi. „Erre fakó lovat láttam, a Halál ült rajta, nyomában az alvilág. Hatalmat kapott a föld negyed része fölött, hogy karddal, éhínséggel, halállal és fenevadakkal pusztítsák az életet.” A csapás a pestishalált is jelentheti, ami talán

¹ In Takács Gy., *Jelenések könyve*, Győr, 2000, 156. Ugyanő jegyzi meg, hogy 70-ben Jeruzsálem ostroma idején rendkívüli éhínség támadt, de Titusz megtiltotta az olajfák és a szőlők kivágását. A szöveg másik lehetséges kortörténeti vonatkozása Domitianus rendelete, amely értelmében a szőlők egy részét ki kellett vágni, hogy gabonát termeljenek, ami viszont hatalmas tiltakozást váltott ki a birodalomban.

utal a 65-ben kitört hatalmas pestisjárványra (Tacitus, *Annales*, hivatkozik rá Takács), de jelentheti egyszerűen az előző csapásokkal (háború, éhínség) együtt járó pusztulást.

Gyakorlatilag a hét pecsét, a hét harsona és a hét csésze különböző képekkel ugyanarról szól: a végidők jeleiről, nagy válságáról, az igazak üldözéséről és szenvedéséről, az ellenség fölött tartott ítéletről, mely különböző csapásokban nyilvánul meg, és végül az igazak megmentéséről. az erkölcsi rend megsértése az Isten elleni lázadás és az igazak üldözése által felborítja a teremtett világ rendjét.

A Jel 7-ben leírtakat az idők folyamán számos közösség és felekezet saját magára vonatkoztatta. A legtöbb értelmező figyelmen kívül hagyta a Jel számszimbolikáját és szó szerint, exkluzív módon értette a szöveget.

1 Ezután négy angyalt láttam, a föld négy sarkán álltak. Feltartóztatták a föld négy szelét, hogy ne fújjanak a földön, sem a tengeren, sem semmiféle fán. 2 Majd láttam, hogy napkeletről egy másik angyal száll fel, az élő Isten pecsétje volt nála. Nagy hangon kiáltott a négy angyalnak, akiknek hatalmuk volt rá, hogy ártsanak a földnek és a tengernek: 3 „Ne ártsatok se a földnek, se a tengernek, se a fának, míg meg nem jelöljük homlokukon Istenünk szolgáit!”⁴ Ekkor hallottam a megjelöltek számát: száznegyvennégyezren voltak Izrael fiainak minden törzséből: 5 Júda törzséből tizenkétezer, Ruben törzséből tizenkétezer, Gád törzséből tizenkétezer, 6 Áser törzséből tizenkétezer, Naftali törzséből tizenkétezer, Manassze törzséből tizenkétezer, 7 Simeon törzséből tizenkétezer, Lévi törzséből tizenkétezer, Isszachár törzséből tizenkétezer, 8 Zebulun törzséből tizenkétezer, József törzséből tizenkétezer, Benjamin törzséből tizenkétezer.

Azok megjelölése, akik hűségük miatt megmenekülnek a pusztulástól már Ezékielnél megtalálható („Járd be a várost, járd be egész Jeruzsálemet, és jelöld meg kereszttel azoknak az embereknek a homlokát, akik siránkoztak és bántódtak a szörnyűségek miatt, amelyeket művelnek benne”, 9,4), és azt a gondolatot sugallja, hogy a gonoszság elhatalmasodása ellenére lesznek olyanok, akiket Isten irgalma megment, és az eljövendő szabadulás bennük lesz nyilvánvaló. A Jel-ben a 144000-t nem lehet szó szerint érteni, mint az üdvözülők kizárólagos számát, minthogyha a 144001-ik ember már hiába reménykedne az üdvösségben. A 144000 = 12x12000, a 12 szent szám, a választottaknak, Isten barátainak a száma (Izrael tizenkét törzse, a tizenkét apostol). Az 1000 egy nagy és tökéletes szám, a 12x12000 nagyon nagy és tökéletes szám, nem kizáró jellegű, hanem a teljességet, a beteljesedést jelenti. A szöveg szó szerinti értelmezésének képtelensége abból is kitűnik, hogy a szerző nyilván nem azt akarta kifejezni, hogy csak a zsidóság képviselői fognak üdvözülni, hiszen a 144000 hovatartozása ilyen olvasatban világos: Izrael tizenkét törzsének a felsorolása következik. (A törzsek névsorából hiányzik Dán. József mellett viszont egyik fia, Manassze is szerepel, a másik, Efraim viszont nem). A 144000 Isten választott népének teljességét jelenti.

Nagyon jelentős a 9. vers, melyet együtt kell olvasni az előző versekkel.

„Ezután akkora sereget láttam, hogy meg sem lehetett számolni. Minden nemzetből, törzsből, népből és nyelvből álltak a trón és a Bárány előtt, fehér ruhába öltözve, kezükben pálmaág.”

Világos, hogy a mennyei liturgiában résztvevők között ott van nemcsak a 144 000, hanem az a megszámlálhatatlan sokaság is, mely a győzelem és szentség jeleként fehér ruhát visel (akárcsak a vértanúk, vö. 6,11), kezében pedig pálmaág. Az üdvösség Isten tervében nem kizáró jellegű. (Lehetséges ugyan, hogy a szerző egyszerre fejezi ki a választott nép végidőbeli megújulását és az üdvösség egyetemességét.)

„Ezek a nagy szorongatásból jöttek - magyarázta meg -, ruhájukat fehérre mosták a Bárány vérében.” – A hitükért üldözött keresztények ezek, akik megtisztulnak a Bárány vérében – utalás Jézus halálának megváltó értékére és az ebbe kapcsoló (víz- és vér-)keresztségre. A beteljesedést igen szép képek szemléltetik, melyek visszatérnek a 21-22. fejezetben.

„15 Ezért állnak Isten trónja előtt, s éjjel-nappal szolgálnak neki a templomában. A trónon ülő közöttük lakozik. 16 Nem éheznek és nem szomjaznak többé, a nap nem égeti őket, sem másfajta hőség, 17 mert a Bárány, aki a trón közepén áll, legelteti, és élő vizek forrásához tereli őket, az Isten pedig letöröl a szemükről minden könnyet.”

A Jel különbséget tesz az üdvözültek között; a vértanúkról és a szüzekről úgy beszél, mint akik másokat megelőzve részesednek a mennyei dicsőségben – ez az első feltámadás (vö. 14,3-4; 20,4-6). Tehát nem arról van szó, hogy csak bizonyos számú ember üdvözül, hanem az ősegyház azon hitéről, hogy a Krisztushoz rendkívüli módon ragaszkodó keresztények biztosak lehetnek abban, hogy haláluk után elnyerik a legnagyobb jutalmat, az Istennel való életközösséget, sőt előbb részesülnek a feltámadásban. Az más kérdés, hogy mennyire beszélhetünk az örökkévalóságban első és második feltámadásról. Ma az eszkatológia modelljei azt érzékeltetik, hogy nem gondolkodhatunk az emberi idő kategóriáiban, és hogy végső soron titkot próbálunk valamilyen módon megfejteni. Nehezen tudjuk megmondani, mi történik az emberrel a halál után.

AZ ASSZONY ÉS A SÁRKÁNY. A MENNYEI HARC. A KÉT VADÁLLAT (12-13. fejelet)

A Jel 12 két látomást tartalmaz három egységben: az 1-6; 13-17 a gyermeket váró és szülő asszonyról, akit a sárkány üldöz, valamint a nagy mennyei harcról a jó és gonosz angyalok között (7-9).

1 Az égen nagy jel tűnt fel: egy asszony, öltözete a Nap, lába alatt a Hold, fején tizenkét csillagból korona. 2 Áldott állapotban volt, gyötrelmében és szülési fájdalmában kiáltozott.

Az apokaliptikában az asszony egy népet testesít meg. A napba öltözött asszony a megszemélyesített Izrael, akiből származik a Messiás, vagy még inkább Isten új népe, az egyház, melynek fiai a keresztények. Másodlagosan jelentheti Máriát, Jézus anyját is. A könyv végén e szimbólum visszatér, amikor a mennyei Izraelt, a mennyei Jeruzsálemet, Isten jegyesét, vagyis a megdicsőült egyházat jelenti.

A látomás az istennők, különösen Iszisz megjelenésére emlékeztet. A szöveg másik párhuzama a görög monda, amely szerint a gyermeket váró Létót Python, a sárkány üldözi, mert fél, hogy Létó gyermeke, Apolló átveszi hatalmát a delphoi jósdá fölött. Poszeidonosz megvédi Létót, aki Apollót és Artemiszt szüli, Apolló pedig megöli Pythont.

3 Most egy másik jel tűnt fel az égen: egy nagy vörös sárkány, hét feje volt és tíz szarva, s mindegyik fején korona. 4 Farkával lesöpörte az ég csillagainak egyharmadát, és a földre szórta. Ekkor a sárkány odaállt a szülő asszony elé, hogy mihelyt megszülné, elnyelje gyermekét.

A sárkány mitologikus állat, a káosz ősi szimbóluma; az Ószövetségben Isten ellenlábas (Iz 27,1; Zsolt 74; 89; Jób 9,13; 26,12). A Jel azonosítja a Ter 3-ban szereplő kígyóval, akit viszont a bölcsességi irodalom a sáttánnal azonosít. A tíz szarv hatalmát jelenti és a Dán 7,7-re utal. Valószínű istenellenes királyokról/császárokról és más hatalmasságokról van szó.

5 Fiút szült, fiúgyermeket, aki majd vaspálcával kormányozza mind a nemzeteket. Gyermekeit elragadták Istenhez és az ő trónjához. 6 Az asszony a pusztába menekült, ahol az Isten helyet készített számára, hogy ott éljen ezerkétszázhatvan napig.

17 A sárkány haragra lobbant az asszony ellen, és harcba szállt többi gyermekével, aki megtartja Isten parancsait és kitart Jézus tanúsága mellett.

Világosan látható az összefüggés a Ter 3,15-tel („protoevangélium”: ellenségeskedést vetek közt és az asszony közé...) A szerző felhasználja ezt az ősi képet, hogy elmondja:

akárcsak Jézus, Mária fia, a keresztények is, az egyház fiai is üldözést szenvednek, de Isten megmenti övéit, és győzelmet ad. Az idő és idők és fél idő (három és fél év = 42 hónap = 1260 nap) az üldözések ideje: a 3,5 a hét (tökéletesség) fele, rossz szám. (Dán 7,25 szerint a negyedik vadállat / a hellén birodalom, élén IV. Antióchosz Epifánésszal üldözi a zsidókat, és az üldözés ideje idő és idők és fél idő).

7 Ezután nagy harc támadt a mennyben. Mihály és angyalai megtámadták a sárkányt. A sárkány és angyalai védekeztek, 8 de nem tudtak ellenállni, s nem maradt számukra hely a mennyben. 9 Levetették a nagy sárkányt, az ősi kígyót, aki maga az ördög, a sátán, aki tévútra vezeti az egész világot. A földre vetették, s vele együtt letaszították angyalait is.

A nagy harc az apokaliptika központi gondolata: a Dán 10-hez hasonlóan Mihálynak fontos szerepe van a jó erők győzelmében.

A Jel 13 két vadállat fellépéséről számol be. Az első a tengeri vadállat, aki a sárkánytól kapja hatalmát, őt képviseli (12,18). A Dán 7-ben leírt negyedik vadállathoz hasonlít leginkább, de a másik három tulajdonságaival együtt. Tehát egyesíti magában valamennyi istenellenes birodalom szörnyűségét, és a leggonoszabbnak bizonyul.

Ekkor láttam, hogy a tengerből egy vadállat bukkan fel. Tíz szarva volt és hét feje, szarvain tíz korona, fején meg istenkáromló név. A vadállat, amelyet láttam, hasonlított a párduchoz, lába mint a medvéé, szája pedig az oroszlán szája. A sárkány neki adta erejét és trónját, nagy hatalmával együtt.

Rómáról van szó, aki megköveteli a császárkultuszt (az istenkáromló nevek a császárok isteni címei) és üldözi a szenteket.

„hatalmat kapott, hogy negyvenkét hónapig jártassa” A 42 hónap az üldözések ideje.

6 Káromlásra nyitotta száját az Isten ellen, káromolta a nevét, hajlékát és az ég lakóit. 7 Hatalmat kapott, hogy megtámadja a szenteket és győzelmet arasson. Hatalma kiterjedt minden törzsre, népre, nyelvre és nemzetre. 8 A föld lakói, akiknek a neve a világ kezdetétől nincs beírva a megölt Báránny életkönyvébe, mind leborulnak majd előtte.

A hatalmas kiterjedésű és erejű római birodalom, a császárkultusz és Róma istennő imádásának megkövetelésével az Isten-ellenes hatalom megtestesítője. Hatalmat gyakorol azok fölött, akik nincsenek beírva az élet könyvébe. A kép determinizmust sugall: Isten előre meghatározta a történelem menetét, semmi sincs az ő tervén kívül. Az üdvösség is teljesen Istenen múlik. Ez azonban nem zárja ki a személyes felelősséget, amint ez a Jel 20-ból kiderül.

11 Akkor láttam, hogy egy másik vadállat emelkedik ki a földből. Két szarva volt, mint a Báránynak, de úgy beszélt, mint a sárkány. 12 Az első vadállatnak minden hatalmát gyakorolta a jelenlétében. A földet és lakóit rávette, hogy boruljanak le az első vadállat előtt, amely kígyógyult halálos sebéből.

A második, szárazföldi vadállat valószínű a helyi, kisázsiai hatalom, amely a Római birodalmat képviselte, szándékait kivitelezte, és a császárkultuszt előmozdította. Fellépése megtévesztő: a Bárányt utánozza, de Isten ellen fordít.

13 Nagy jeleket vitt végbe, még tüzet is bocsátott le az égből az emberek szeme láttára. 14 A föld lakóit megtévesztette a jelekkel, amelyeket a vadállat előtt véghezvihatott.

A nagy jelek az emberek megtévesztését szolgálják (akárcsak a hamis próféták esetén). Ezek utalást is képezhetnek a kisázsiai misztériumvallásokra.

16 Elrendelte, hogy mindenkinek, kicsinek és nagynak, gazdagnak és szegénynek, szabadnak és rabszolgának jelöljék meg a jobb karját vagy a homlokát, 17 és hogy senki ne adhasson-vehessen, ha nem viseli a vadállat jelét: nevét vagy nevének a számát.

A kisázsiai hatalom teljes társadalmi-gazdasági ellenőrzést gyakorol.

18 Ez a bölcsesség! Akinek van esze, számítsa ki a vadállat számát, hisz emberi szám: hatszázhatvanhat.

A számszimbólum megfejtése sok fejtörést okozott. Emberi számról van szó, tehát a magának megtévesztően isteni tiszteletet követelő hatalom emberi hatalom. A legvalószínűbb értelmezés szerint valamely római császárt, leginkább Nérót jelképezi. (A görögös *Neron qaesar* mássalhangzóinak héber számértéke: N=50, R=200, O=waw=6, Q=100, S=60, összeadva 666)².

AZ ÍTÉLET ÉS KRISZTUS GYŐZELME (19-20. fej.)

Már a 14. fejezettől megjelennek az ítélet kihirdetésének és megvalósulásának képei: az aratás és szüret az Emberfia parancsára, Babilon bukása – Babilon, a parázna asszony, aki a vadállaton ül, és aki megittasodott a szentek véréből. A vadállatnak hét feje van, amely a hét hegy – Róma hét halomra épült. A paráznaság az Ószövetségben a bálványimádás képe. Világos utalásokat találunk a keresztényeket üldöző Rómára. A 19. fejezet első 10 verse beszámol a mennyekiek örvendezéséről Babilon bukása és Isten igazságos ítélete miatt, valamint a Bárány menyegzőjéről.

1 Aztán hallottam, hogy nagy sokaság zengi a mennyben, ezt mondva: „Alleluja! Üdv, dicsőség és hatalom legyen a mi Istenünknek, 2 mert igazak és igazságosak ítéletei! Elítélte a nagy kéjnt, aki megrontotta a földet paráznaságával és megbosszulta rajta szolgálói véréit, melyet keze ontott ki.”

6 És hallottam, mint hatalmas tömeg moráját, mint nagy vizek zúgását, mint zengő mennydörgés robaját: „Alleluja! Megkezdte uralmát Urunk, Istenünk, a Mindenható. 7 Örülünk, ujjongunk és dicsőítjük, mert eljött a Bárány menyegzőjének napja. Menyasszonya felkészült. 8 Megadatott neki, hogy ragyogó fehér patyolatba öltözzék.” A patyolat a szentek igaz tetteit jelenti. 9 Ekkor hozzám fordult: „Írd! Boldogok, akik hivatalosak a Bárány menyegzői lakomájára!” Majd folytatta: „Istennek ezek a szavai igazak.”

A 11-21. vv. beszámolnak a vadállat és prófétái fölötti győzelemről.

„11 Ekkor nyitva láttam az eget.” – egy újabb kinyilatkoztatás kezdődik.

„Egyszerre egy fehér ló jelent meg. Aki rajta ült, azt Hűségesnek és Igaznak hívták.” – az Ószövetségben a Hűséges és Igaz Isten nevei.

„Igazságosan ítél és harcol” – Isten az, aki igazságot szolgáltat és népének harcait vezeti

„12 Szeme olyan, mint a lobogó tűz” - akárcsak a bevezető látomásban, a mindent átlátó ismeret

„fején sok korona” - több, mint a Sátánnak; hatalma nagyobb

„ráírva a név, amelyet senki sem tud, csak ő” – transzcendenciája, titokzatossága (vö. a Név jelentősége és kinyilatkoztatása Mózesnek, Kiv 3,13-14)

² A különféle hipotézisekről és megfejtésekről ld. Takács Gy., *Jelenések könyve*, 298-300.

„13 Vértől ázott ruha van rajta, a nevét Isten Igéjének hívják.” Az eddig használt jelzők mind az istenségre vonatkoztak; most világossá válik, ki az, akit a látnok megtapasztal: az Ige (vö. Jn 1,1-18), a meghalt, de örökkön élő Krisztus.

„15 Szájából éles kard tör elő, hogy lesújtson a nemzetekre. Vasvesszővel kormányozza majd őket, és tapossa a mindenható Isten haragja tüzes borának sajtóját.” – az emberiség fölött ítéletet tartó Krisztus. Vö. Zsolt 2.

„16 Öltözetén a csipő körül ez a név volt felírva: Királyok Királya és Urak Ura.”
Ismét az istenség kihangsúlyozása.

A további rész az ítéletet és a gonosz hatalmak legyőzését súlyos képekben szemlélteti. Krisztus seregével legyőzi a fenevadat (a tengeri vadállatot), az álprófétát (=szárazföldi vadállatot) és követőiket. Ezek végső sorsáról a 20. fejezet szól.

A 20. fejezet a Jel másik legvitatottabb része. A történelem során, az egyházatyáktól kezdve³ a 19–20. századi neoprotesztáns felekezetekig számosan szó szerint értelmezték a Krisztus ezeréves földi uralmáról szóló részt.

1 Aztán láttam, hogy egy angyal szállt alá a mennyből, a mélység kulcsa volt nála, és nagy láncot tartott a kezében. 2 Megragadta a sárkányt, az öskígyót, vagyis az ördögöt, a sátánt, és ezer évre láncra verte. 3 Letaszította a mélységbe, bezárta, és lepecsételte, hogy ne vezesse félre többé a népeket, míg le nem jár az ezer esztendő. Akkor rövid időre szabadon engedik. 4 Ezután trónokat láttam, azok ültek rajtuk, akikre az ítélezést bízták. És (láttam) a lelkeket, akiket Jézus melletti tanúságtételükért és az Isten szaváért lefejeztek, akik nem borultak le sem a vadállat, sem képmása előtt, sem bélyegét nem viselték homlokukon vagy karjukon. Életre keltek, és ezer évig uralkodtak Krisztussal.

A korábban a mennyből már a földre letaszított Sárkányt (vö. 12,9-12), a Sátánt, aki a földön tartózkodhatott és működhetett, most az alvilágba taszítják és megkötözik. Hatalmának korlátozása még csak időleges: ezer évre szól. Egy olyan – hosszú, de korlátozott korszak veszi kezdetét, amelyet Krisztus jelenléte határoz meg, de a gonosz még fenyegető veszélyt jelent. Az 1000 éves uralom abból a zsidó elgondolásból ered, miszerint a világ hétezer évig áll fenn: az első 6x1000 évet, a teremtés hat napjának analógiájára, a hetedik ezer év követi, a szombat évezrede, majd a nyolcadik ezer év, amely nem más, mint az örökkévalóság. A Jelben ez az időszak a földi messiási uralom. Lehetséges, hogy a korai egyházban voltak olyan remények, melyek Krisztus közeli eljövételén túl az ő földi diadalára irányultak. Ágoston szerint az ezer év Krisztus megtestesülésével veszi kezdetét. Tehát Krisztus földi léte, amelyet megdicsőülése után az egyház jelenít meg, az az időszak, amelyben Krisztus jelen van, közel van az emberekhez, megszabadítja őket és megkötözi a sátánt, de győzelme még nem végleges.

A fejezet két halálról és két feltámadásról beszél (első halál, első feltámadás, második feltámadás, és a gonoszoknak a második halál). Az első halál a testi halál; ezt követi egyesek esetében, mint a vértanúk és a szüzek, tehát a Krisztus-követést tökéletesen megvalósítók, az első feltámadás (14,3-4; 20,4-6). Valószínűnek tekinthető, hogy itt a szüzesség, a hitben tanúsított hűség képe. Az ősegyház tehát arról volt meggyőződve, hogy az ilyen keresztények sorsa más mint a többi emberé, ők, hűségük jutalmául, haláluk után azonnal részesednek a mennyi dicsőségben. „Ez az első feltámadás. Boldog és szent, akinek része van az első feltámadásban. A második halálnak ezeken nincs hatalma, hanem Istennek és Krisztusnak lesznek papjai, és ezer évig uralkodnak vele.” (5b-6) Ezzel szemben „A többi halott csak akkor kelt életre, amikor eltelt az ezer esztendő.” (5a) – második feltámadás.

³ I. V. Botiza, *Egy kérdés, mely még feleletre vár*, in *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Theologia Catholica Latina*, 2000/1, 45-51 (Pápiász, Jusztinosz, Irenaeus, Tertullianus).

Az ezer év elteltével a sátán újból elszabadul, bekövetkezik a nagy és döntő összecsapás a jó (Isten) és gonosz erők között. Ennek során a szenteknek újabb megpróbáltatásban lesz részük. A gonosz utolsó cselszövései megghiúsulnak, mert bekövetkezik végleges veresége:

10 A sátánt, aki félrevezette őket, kénköves, tüzes tóba vetették - itt fog gyötrődni a vadállattal és a hamis prófétával éjjel-nappal, örökkön-örökké.

A kénköves, tüzes tó a kárhozat, az örök büntetés képe.

Ezeket az eseményeket követi a második, egyetemes feltámadás és az ítélet („utolsó ítélet”), majd a hűtlenek és gonoszok számára a második halál.

11 Akkor hatalmas ragyogó trónt láttam, és a rajta ülőt, akinek tekintete elől menekült a föld s az ég, de nem maradt számukra hely. 12 Láttam, hogy trónja előtt állnak a halottak, kicsinyek és nagyok. Könyveket nyitottak ki. Kinyitottak egy másik könyvet is, az élet könyvét. A halottak fölött ítéleztek, ahogy a könyvekben fel volt jegyezve, a tetteik szerint. 13 A tenger visszaadta a beleveszett halottakat. A halál és az alvilág is visszaadta halottjait, és mindenki fölött ítéletet tartottak a tettei alapján. 14 A halált és az alvilágot a tüzes tóba vetették. A tüzes tó a második halál. 15 Aki nem volt beírva az élet könyvébe, azt a tüzes tóba vetették.

Az ítélet leírásánál visszatér az Ószövetségből és a 4-5. fejezetből ismerős kép a mennyei udvarról (a trón); az új, hogy ez egyben törvényszék is, amely előtt megjelennek a vádlottak. Az ítélet a tettek szerint történik. Érdekes a kettős könyvvezetés. Úgy néz ki, hogy az egyik könyv az emberek cselekedeteit tartalmazza, a másik az élet könyve, amelybe fel vannak jegyezve az üdvözülők (üdvösségre rendelték?). Együtt jelenik meg a kegyelemből, kiválasztás által történő üdvözítés, és a tettek szerinti ítélet, tehát az ember felelőssége tetteiért, a tény, hogy ezek által végső sorsa fölött dönt. A győzelem most már teljes és végleges: a tüzes tóba (örök kárhozatra) vetik a hűtlen embereket is, de az alvilágot (seol, halál utáni árnylét) és a halált is. Isten minden ellensége megsemmisül (vö. 1Kor 15,24-26).

ISTEN ÚJ ORSZÁGA (21-22. fej.)

A 21-22. fejezet a Jel és az egész Szentírás legderűsebb részei közé tartozik. A sok küzdelem, megpróbáltatás, szenvedés, pusztulás után, a gonoszság látszólagos győzelme után most már semmi sem zavarja Isten és az ember közösségét, a világmindenség harmóniáját.

1 Új eget és új földet láttam. Az első ég és az első föld ugyanis elmúltak, és tenger sincs többé.

A Szentírás első lapjain arról olvashattunk, hogy Isten megteremtette az eget és a földet. Az utolsó könyvben annak vagyunk tanúi, hogy Isten újjáteremt mindent. (A Jel 21–22 visszautal a Ter 1–2-re.) Olyan mű ez, amely messze felülmúlja az elsőt, most az ember arra hivatott, hogy teljes és végérvényes istenközelségben éljen. Minden gonosz hatalom megsemmisült, ezt szemlélteti a tenger eltűnése (a tenger már a Ter első lapjaitól az egész Ószövetségben a káosz, az istenellenes erők képe). A korábbi világ eltűnik, minden szenvedésével együtt. Érdeemes volt kitartani.

A következő kép, mely ezt a felhőtlen Isten-közelséget érzékelteti a látomás a mennyei Jeruzsálemről. A másik visszatérő gondolat a jegyesek egymásra találása, a házasság-szimbólika.

„2 Akkor láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem alászállt az égből, az Istentől. Olyan volt, mint a vőlegényének fölékesített menyasszony. 3 Akkor hallottam, hogy a trón felől megszólal egy hangos szózat, ezt mondva: „Íme, Isten hajléka az emberek között! Velük fog lakni és ők az ő népe lesznek, és maga az Isten lesz velük. 4 Letöröl szemükről minden könnyet. Nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás, sem fáradtság, mert az elsők elmúltak.”

Bekövetkezik mindaz, amit a feltámadt Krisztus kezdetben megígért (ld. a hét egyháznak szóló levelek ígéreteit). Minden szenvedés megszűnik, és semmi sem választhat el Istentől.

„5 Akkor a trónon ülő megszólalt: „Íme, újjáteremtek mindent!” (Ez az egyetlen vers a Jelen, ahol maga Isten szólal meg.)

A mennyei Jeruzsálemről szóló látomás, valamint a következő kép az élet vizéről, melynek partjain az élet fái nőnek, Ezékielből merít (43., 47. fejj.)

9 Akkor odajött hozzám a hét angyal közül az egyik, az, akinél az utolsó hét csapással teli hét csésze volt, és megszólított: „Gyere, megmutatom neked a menyasszonyt, a Bárány hitvesét!” 10 És lélekben elvitt egy nagy magas hegyre, s ott megmutatta nekem a mennyből, az Istentől alászállt szent várost, Jeruzsálemet”

Korábban az angyal a pusztában (a démonok lakóhelyén) mutatta meg a látóknak a parázna Babilont. Most a kinyilatkoztatás klasszikus helyén – a hegyről – látja meg az égből alászállt szent várost, a Menyasszonyt.

11 Isten dicsőségét sugározta. Ragyogott, mint a drágakő, mint a kristálytisza jáspis. 12 Széles, magas fala volt, rajta tizenkét kapu. A kapuk fölött tizenkét angyal. Nevek voltak rájuk írva, mégpedig Izrael fiai tizenkét törzsének a nevei. 13 Keleten három kapu, északon három kapu, délen három kapu és nyugaton három kapu. 14 A város falának tizenkét alapkője volt, rajtuk a Bárány tizenkét apostolának tizenkét neve.

Ez a szent város a menyasszony, a Krisztushoz tartozók közössége, nem földrajzi hely. Ez a közösség Krisztusra épül (vö. Ef 2,19-22: „Ezért már nem vagytok idegenek és jövevények, hanem a szentek polgártársai és Isten családjának tagjai. Apostolokra és prófétákra alapozott épület vagytok, s a szegletkő maga Krisztus Jézus. Ő tartja össze az egész épületet, belőle nő ki az Úr szent temploma. Ti is benne épültök egybe a Lélek közreműködésével az Isten hajlékává.”)

15 Annál, aki beszélt velem, arany mérőnád volt, hogy megmérje a várost, kapuit és falát. 16 A város négyzetben épült, a hossza annyi volt, mint a szélessége. Megmérte a várost e náddal: tizenkétezer stádium. Hossza, szélessége és magassága ugyanannyi volt. 17 Megmérte a falat: száznegyvennégy könyök emberi mérték szerint, ami egyenlő az angyal mértékével is.

A város megmérése birtokbavételéről, Istenhez tartozásáról és tökéletességéről szól.

„18 Falai jáspiskőből épültek, a város pedig kristályhoz hasonló színaranyból. 19 A város falainak alapjait mindenféle drágakő díszítette. Az első alapkő jáspis, a második zafír, a harmadik kalcedon, a negyedik smaragd, 20 az ötödik szardonix, a hatodik kárneol szardonion, a hetedik krizolit cruso,liqoj, a nyolcadik berill, a kilencedik topáz, a tizedik krizopráz, a tizenegyedik jácint, a tizenkettedik ametiszt. 21 A tizenkét kapu tizenkét gyöngy: mindegyik kapu egy-egy gyöngy. A város utcái tükörfényes színaranyból voltak.”

A város leírása nagyon emlékeztet nemcsak Ez-re, hanem Tób 13,16-17-re is. A 12 értékes kő a város tökéletességét – Isten megújult közösségének ragyogó szépségét és kifejezhetetlen értékét érzékelteti. A 12 drágakő a Kiv 28-ból is meríthet, a főpap melltáskáján a 12 drágakő Izrael törzseit jelképezi.

A jáspis rendszerint vörös (vannak szürkés-kék, sárga és zöld árnyalatai is); a zafír égszínkék. A kalcedon gyűjtőnév, ide tartozik az achát (zöldes, kékes, szürke, vagy sárga), az ónix (sárga és barna rétegek), a vöröses-barna szárdér és szárdonix, valamint a zöld krizopráz és a vöröses karneol, ezért nehéz eldönteni, mire gondol a szerző, különösen, hogy az itt sorolt kövek közül egyesek tételesen előfordulnak a továbbiakban (szárdonix, krizopráz). A smaragd halvány, almazöld. A szárdonix vöröses-sárság barna, fehér bagy barna csíkokkal, a karneol (sardion) tűzvörös, a berill gyűjtőnév, ide tartozik az akvamarin, a heliodor, a rózsaszín morganit, a vörös berill, de a smaragd is. A topáz halványsárga, aranysárga, halvány kék, halvány zöld, vagy rózsaszín. A krizopráz áttetsző, almazöld, az ametiszt bíbor, lila vagy rózsaszín.

A legszebb sorok következnek (21,22-23; 22,1-5), melyek arról szólnak, hogy Isten mennyire közel lesz az emberhez, és mennyire teljes lesz az ember boldogsága.

„22 De templomot nem láttam benne, mert a Mindenható, az Úr, az Isten és a Bárány a temploma. 23 A városnak nincs szüksége sem Napra, sem Holdra, hogy világítsanak, mert az Isten dicsősége ragyogja be, világossága pedig a Bárány

1 És megmutatta nekem az élet folyóját, kristályhoz hasonlóan ragyogott, Isten és a Bárány trónjából fakadt. 2 Az utca közepén és a folyam két partján az élet fái álltak. Tizenkétszer hoznak gyümölcsöt, vagyis minden hónapban teremnek, a fa levelei meg a népek gyógyulására szolgálnak.

3 Átok többé nem lesz benne. Az Isten és a Bárány trónja áll majd ott, és szolgálói hódolnak neki. 4 Látni fogják arcát, és a homlokukon lesz a neve. 5 Nem lesz többé éjszaka, és nem szorulnak rá a lámpa világítására, sem a nap fényére. Az Úr, az Isten ragyogja be őket, és uralkodni fognak örökkön-örökké.”

A mennyei Jeruzsálemben (a zsidó messiási reményektől eltérően) nincs templom; erre nyilván nincs is szükség, mert Isten már nem külső jelek és helyek által tapasztalható meg, hanem közvetlenül. Égítetek fényére sincs szükség, ugyanis örök nappal van. Megszűnt a bűn, a szenvedés és a halál éjszakája, és Isten jelenléte világítja meg az emberek életét. Egy új és örök paradicsom valósul meg, ahol az ember boldogsága Isten arcának látása. A mindenkori ember elérhetetlennek tűnő, az egész Ószövetségen végigvonuló vágya valósággá válik.

A könyv záró része a prófécia hitelességét, megbízhatóságát erősíti meg (6-8a), majd több figyelmeztetést és buzdítást a hűségre és szentségre („7 Boldog, aki megszívleli ennek a könyvnek prófétai szavait.; 12 Hamarosan eljövök, s velem lesz a jutalmam, hogy mindenkinek megfizessek tettei szerint.”)

A Jelenések könyve Jézus közeli várásának örvendező reményében egy áldással zárul:

17 A Lélek és a menyasszony mondják: „Jöjj el!” Aki hallja, mondja: „Jöjj el!” Aki szomjazik, jöjjön. Aki kívánja az élet vizét, ingyen vegye.

20 Aki mindezt tanúsítja, az mondja: „Igen, hamarosan eljövök. Amen.” Jöjj el, Uram Jézus!

21 Urunk, Jézus kegyelme legyen minden szenttel! Amen.

A Jelenések Könyvének teológiai mondanivalója

A Jel legkézenfekvőbb, **kortörténeti magyarázata** értelmében a könyv arról szól, hogy a földi hatalmasságok (elsősorban a római birodalom) üldözik a keresztényeket, de valójában az események annak a ténynek a következményei, hogy a Sátán tör Isten ellen. A keresztényeknek sokat kell szenvedniük, de a végső győzelem biztos. Isten Krisztus által legyőzi a gonosz hatalmakat. Akik mindvégig hűségesek maradnak, azok részesülnek az Istennel való boldogító, minden elképzelést felülmúló életközösségekben.

A Jel viszont több egy olyan könyvnél, amely az 1–2. század keresztényüldözéseit magyarázza. Az apokalipszis **kinyilatkoztatás**. A kinyilatkoztatás alapvetően Istenről, az emberrel való kapcsolatáról és az embersorsáról szól. A könyv a mennyei világ és a történelem titkait képek és szimbólumok segítségével igyekszik kifejezni. A titkok nyelvén szól a Titokról.

Isten a teremtett világ és az emberi történelem transzcendens, szuverén Ura. Hatalma biztos, és semmiféle hatalom nem tudja őt korlátozni. Isten ugyankor igazságos és hűséges, az emberi életet és a történelmet beteljesíti.

Jézus a Messiás (Emberfia, a Sarj), Isten Igéje (az Ige, Úr, Király címek preegzisztenciájáról tanúskodnak). Ő a Bárány, aki meghalt és feltámadt, aki megváltást hozott. Ő a kezdet és a vég – a teremtett világ eredete és a történelem beteljesítője.

A könyv jelentős **eszkatologikus** tanítása miatt is. Isten Krisztusban elvezeti céljához az egyéni életet és a történelmet. Az ember végső sorsa nem a pusztulás, hanem a feltámadás. Az ember tetteivel végső sorsa – az örök élet vagy a végső Istentől való elszakadás - fölött dönt. Isten ítéletet tart. Az üdvösség nem más, mint közösség Istennel Krisztusban. (Természetesen a könyv köztes eszkatológiáról szóló tanítása átértékelésre szorul, ugyanis az örökkévalóság időtlenségében aligha lehet egy a két feltámadás közötti „időszakról” beszélni.)

A Jel nagy hatással volt az **angyaltan** kialakulására. Az angyalok Isten által teremtett szellemi lények. A hozzá hűségesek vezére Mihály, aki harcot vív a lázadó angyalokkal (ezek fejedelme a Sátán / Lucifer / a bukott angyal).

A könyv alapozza meg a **vértanúság** teológiát is.

A Jelenések könyvének szimbólumaiból sokat merített a **mariológia** és a keresztény **liturgia**.

A mai ember számára a könyv arról is szólhat, hogyan kell élni a - néha ellenséges – társadalomban. Állásfoglalás a pesszimizmussal szemben, mely azt sugallná, hogy a rossz erősebb és mindig győz; arra ösztönöz, hogy érdemes kitartani az igazság mellett.